

mis. Oportet autem ut homo tempore tentationis ad Deum per orationem recurrat, sicut in eodem Psalm. 90, præmittitur: *Clamavit ad me, et ego exaudiam eum.* Imo, ut dicebam, ideo hæc dæmonis impugnatione permissa est, ut homines ad orandum Deum, et in eum sperandum provocarentur. Deinde addita etiam est Angelorum custodia, quæ sola posset de se æquivalere impugnationi malorum: unde in eodem Psalm. 90, additur: *Quoniam Angelis suis mandavit de te,* etc. Ad hæc, licet potentia dæmonis in se magna sit, Deus sua providentia illam continet minuitque tentatoris potentiam, nec sinit eum, quantum vult tentare, sed quantum opus est, ut ex sacra Scriptura et Patribus probatum est, et est in illis sequentissimum.

28. *Uterius adhuc procedit.* — Quod ergo Ambrosius dixit, potentiam dæmonis esse impossibilem, id est, esse impossibile homini potentia dæmonis resistere, est quidem verum, si et dæmon tota potentia sua contra hominem, uti permittatur, et homo Dei auxilio destitutus suis viribus solis cum illo congregari sinatur; at vero sub divina providentia dæmonis efficaciam temperante, et adjutorium suum cum angelica custodia homini offerente, non solum possibile, sed etiam facilis est victoria; nam homo potentior est sit velit debito modo dietis auxiliis uti, et dicere: *Omnia possum in eo, qui me confortat, et non ego, sed gratia Dei mecum;* et, *sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur;* et ideo cum dixisset Ambrosius, *Altitudo dæmonis homini impossibilis est,* adjecit, *ideo monet Apostolus contra illum arma Dei sumere, cujus solius virtute superantur, et destruantur omnia machinamenta Diaboli;* et similiter addit Bernardus, in loco ibidem citato, non obstante impugnatione dæmonis in nobis esse illum vincere, quia non potest nos invitos dejicere; et ideo semper resistere possumus, utique divina gratia confortati.

CAPUT XIX.

UTRUM OMNES TENTATIONES, AC SUBINDE OMNIA PECCATA HOMINUM EX DÆMONUM ACTIONE PROVENIANT.

1. *Introducitur quæstio.* — Quamvis ostensum sit dæmones habere vim ad tentandos homines et pro malitia sua, Deo permittente, sæpe id facere: non tamen declaratum est, an e converso omnes tentationes hominum a dæmonibus proveniant, quod D.

Thomas, dicta q. 114, art. 3, de peccatis quaerit, interrogando utrum omnia peccata procedant ex tentatione Diaboli, quod in idem fere recidit, quia ante omne peccatum aliqua tentatio præcedit, juxta illud Jacobi primo, *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua; concupiscentia autem cum conceperit, parit peccatum.* Et ita si omnes tentationes sunt a dæmone, erunt etiam omnia peccata; vel si aliqua tentatio sine actione dæmonis insurgere potest, etiam poterit dari in homine peccatum, cujus dæmon non sit causa: quia potest homo, si velit, illi tentationi consentire et peccare. Nihilominus tamen tentatio absolute loquendo latius patet, quam peccatum; et ideo generalius quaerimus, an dæmones sint causa omnium tentationum, quas homines patiuntur; et fere in idem redit, quod D. Thomas, in d. q., art. 2, interrogat, utrum tentare sit proprium Diaboli, erit enim illius proprium, si illi soli conveniat; conveniet autem soli aliquo modo, si omnium tentationum ipse auctor sit.

2. *Notatio ex Augustino duplici tentationis, ad probandum, vel ad subvertendum.* — Prius vero quam respondeamus præmittenda est vulgaris distinctio tentationis, quam sæpius tradit Augustinus, ut lib. 2, de cons. Evangel., c. 30, et q. 58, in Exodum, et ep. 146, versus finem: ubi unam vocat *probationis*, aliam *deceptionis*, aut *seductionis*. Vocatur autem prior *probationis*, quia fit ad experiendum, vel manifestandum, quid in nomine sit, vel lateat. Posterior autem vocatur *seductionis*, utique practicae et moralis, quia tendit ad inducendum hominem in peccatum: unde *subversionis* etiam appellari solet. Indeque scire oportet, tentationes has magis distingui ex fine, et intentione, quam ex effectu; nam tentatio deceptionis, subversionis dicitur: non quidem, quia de ratione illius sit, ut cum effectu subvertat; sed quia tendit ad subvertendum, seu inducendum ad malum et peccatum, quam inductionem vocavit Augustinus *seductionem* vel *deceptionem*. Ideoque in d. q. 58, addit, quod est *ad peccatum seductio*. Et hinc fit, ut una, eademque tentatio respectu diversorum utramque rationem induat; ut tentatio Job respectu Dei fuit *probationis*, seu ostensionis et augmenti virtutis. Ita enim illam Deo tribuit Augustinus, vel auctor quæst. nov. et veter. Testam. mixtar., q. 99. Idemque est de tentatione Tobiae, cui dixit Angelus Tob. 12, *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te.* Utraque vero respectu dæmonis,

fuit subversionis; hanc enim ipse principaliter intendebat; imo etiam respectu ejusdem eadem tentatio sub diversis respectibus probationis et subversionis, esse potest: vel quasi mixta, utramque disjunctim comprehendens, ut eadem Christi tentatio a diabolo facta est, tum ad probationem, tum ad subversionem. Nam (ut sancti exponunt) dubius erat Satan, quis, et qualis homo Christus esset; et ideo aggressus est tentare illum, vel ad experiendum, an esset Filius Dei, et cognoscendum illum: sub qua ratione tentatio illa, probationis fuit; vel ad subvertendum illum, si non erat Filius Dei, sed purus homo, qui peccare potuisset.

3. *Ex dicta tentationis distinctione varia Scripturae loca conciliantur.* — Discernuntur ergo illa duo tentationum genera ex intentione tentantis: et ideo interdum reipsa, interdum ratione, et respectu distinguuntur. Et juxta hanc divisionem conciliat Augustinus locutiones Scripturae. Nam interdum dicitur Deus tentare homines, ut Sap. 3, *Deus tentavit eos,* scilicet, justos, Genes. 12: *Tentavit Abraham, ut pia ejus obedientia probaretur,* ait Augustinus, lib. 6 de Civit., cap. 32, unde infert, *neque enim omnis est culpanda tentatio, quia et gratulanda est, quæ fit probatio,* et Psalm. 25, ait David: *Proba me Domine, et tenta me; tentatione utique utili, qua non decipimur, vel opprimimur, sed probamur,* ut dixit Augustinus, libr. de Don. perserv., cap. 6. Alibi vero dicit Scriptura, Deum neminem tentare, ut Jacobi primo, *utique tentatione noxia, quæ propria est diaboli,* ut eisdem locis Augustinus dixit: et Ambrosius, l. 4, de Abraham, c. 8. *Aliter* (inquit) *Deus tentat, aliter diabolus. Diabolus tentat, ut subruat; Deus tentat, ut coronet.* Idem tradit late Cyprianus, l. 3 Testimon. ad Quirin., cap. 15, et lib. de Orat. dominica.

4. *Tentandi variae actiones.* — Ut autem dicta divisio amplius explicetur, et modus tentandi Dei, et diaboli clarius distinguantur et intelligantur, possumus actiones tentandi amplius distinguere. Nam, quaedam est mala ex objecto, seu intrinseco fine; quia proxime tendit ad inducendum hominem ad peccandum; alia vero est ex objecto bona, vel saltem non mala. Prior semper est mala ex parte illius, qui proxime tentat, sive per illam subversionem hominis, sive cognitionem alicujus rei occultæ, sive quemcumque alium finem, etiam bonum intendat; quia non sunt facienda mala, ut inde veniant bona: ideoque nemo potest honeste ad malum inducere alium, etiamsi propter bonum finem id faciat, et ideo tales

tentationes nunquam possunt fieri Deo auctore, quia Deus nulla ratione, vel propter nullum finem potest hominem ad peccatum inducere, sive propter manifestationem alicujus rei occultæ, sive propter majus hominis bonum, sive in poenam. Propter hos enim fines potest Deus pravam tentationem permittere, non tamen facere. Et ideo quando Deus non solum permittit, sed etiam per se tentat, utitur semper actione de se bona, vel inductiva ad bonum, ut dicitur tentasse Abraham, præcipiendo sacrificare filium, quod sacrificium, ut a Deo præceptum, bonum erat. Et Exod. 15, dicitur, *constituit ei* (id est populo) *Dominus præcepta, atque judicia, et ibi tentavit eum, dicens: Si audieris vocem Domini Dei tui,* etc. Et præsertim dicitur hoc modo tentare, quando præcipit ardua et difficilia, ut Ambrosius in loco citato notat. Unde dicitur etiam tentare, quando in gravi necessitate famis aut sitis, aut alterius incommodi temporalis hominem constituit: quia per illam actionem non inclinat ad malum, sed solum facit, ut materia virtutis, quam ipse, saltem per naturalem legem, observare præcipit, difficilior reddatur. Hic autem tentandi modus non habet locum in dæmone, quia ille semper intendit principaliter subversionem, et nocumentum ejus, quem tentat; quamvis simul possit aliquid etiam scrutari, aut cognoscere, ut jam notavi. Et ideo in præsentibus solum de malis tentationibus tractamus: quarum Deus auctor esse non potest, sed creatura, et de his inquirimus an dæmon semper sit illarum causa, et consequenter etiam peccatorum, quæ ex illis resultant.

5. *Assertio prima.* — *Remotissime concurrunt dæmon ad omnes tentationes ad malum, quatenus scilicet Evam seduxit.* — Uterius ergo advertimus, tribus modis posse dæmonem ad has tentationes concurrere, seu esse illarum causam; scilicet, *remotissime, proxime, remote,* seu *mediate.* Primum modum vocavit D. Thomas indirectum, *Sicut,* ait, *qui efficit aliquam dispositionem ad aliquem effectum, dicitur esse causa occasionaliter, ut indirecte talis effectus.* Intelligit autem plane, de dispositione valde remota, ut per particulam *occasionaliter,* satis declaravit, et per exemplum, quod statim adhibet de originali peccato. Nam hoc modo, ait dæmones esse causam omnium peccatorum, et consequenter etiam omnium tentationum generis humani. Quod est certum, quia dæmon tentando primos homines fuit causa lapsus illorum, et ex illo lapsu orta sunt in genere hu-

mano omnia peccata postea commissa, et consequenter etiam tentationes, quæ in humano genere deinceps fuerunt. Ergo saltem indirecte, vel (ut nos clarius loquimur) remotissime omnia peccata, et omnes tentationes hominum a diabolo originem ducunt. Consequentia est clara, et major habetur Genes. 3. Minor autem declaratur: nam omnis tentatio, vel est ab intrinseco, id est, a concupiscentia, præcedente tantum extrinseca motione objectorum naturalium, et hæc ducit originem ab originali peccato; nam in statu innocentie non essent isti concupiscentie motus, ut ex sequenti tractatu nunc supponimus. Ergo qui fuit causa peccati primi parentis, a quo trahitur originale peccatum, fuit etiam causa saltem remotissima omnium istarum tentationum; et consequenter etiam omnium peccatorum, quæ ab illis ortum habent.

6. Vel tentatio est ab extrinseca causa suggerente, quæ non potest esse nisi creatura rationalis inordinate operans: quia ipsamet actio sic tentandi inordinata est, ut declaravi. Et ideo non solum Deus (ut jam dixi) verumetiam Angeli sancti, non possunt hujusmodi tentationem efficere. Ergo tantum esse potest, vel a dæmone, vel ab homine, et siquidem a dæmone sit, habebitur intentum. Si autem sit ab homine, de facto nunquam erit, nisi ab homine lapso; et consequenter illam tentatio ducet originem ab originali peccato. Tum quia tentatio illa active considerata, ut est ab homine tentante, est novum personale peccatum, et consequenter originem trahit ab originali labe: considerata vero passive ex parte ejus, qui tentatur, sic etiam, prout in nobis ordinariæ fit, originale peccatum supponit, et in eo fundatur; quia talis tentatio non fit in nobis, nisi vel excitando concupiscentiam, vel decipiendo mentem, utriusque autem factus est homo capax per originale peccatum. Unde dixit Gregorius, hom. 6, in Evangel.: *Nos cum tentamur, plerumque in delectationem, aut etiam in consensum labimur: quia de carnis peccato propagati, in nobis ipsis etiam gerimus, unde certamina toleremus.* Ita ergo omnis tentatio prava ex peccato originali aliquo modo provenit, et per illud in dæmonem, tanquam in causam reducitur. Locutus sum autem de hac humana tentatione, prout in nobis ordinariæ fit. Quia in rigore potest unus homo tentare alium per solam suggestionem, sine prævia concupiscentia vel deceptione, quo modo sola Eva tentavit Adamum; et ita illa tentatio passive spectata ex parte Adami non duxit origi-

nem ex priori peccato, quod in ipso fuerit, ut est clarum; nihilominus tamen active sumpta ex parte Evæ duxit originem a priori ejus peccato, quo mediante reducitur in dæmonem, qui Evam induxit et seduxit. Nec in hac assertionem alia difficultas occurrit.

7. *Secunda assertio.* — *Proxime non potest dæmon concurrere cum hominibus ad ipsum consensum peccaminosum.* — Circa secundum modum concurrenti dæmonis ad tentationem, vel peccatum hominis proxime, distinguendum est imprimis inter propriam tentationem et peccatum: nam peccatum incipit a consensu, tentatio vero consensum antecedit. Et ideo duo sunt certa. Primum est, diabolus non solum non esse proximam causam omnium peccatorum, verum etiam nullius peccati hominis posse dæmonem esse proximam causam. In quo errarunt antiqui hæretici, dicentes, dæmonem sola sua virtute sine nobis posse in nobis causare peccatum. Quem errorem videtur Augustinus tribuere Valentino, lib. de Hæres., cap. 11, dum de illo dicit: *Malitiam non arbitrio tribuit, sed naturæ mundi, id est, generi diabolico.* Eundem tribuit Armenis et Albanensibus. Castro, verbo Peccatum, hæres. 3, et Prateolus sub eorum nominibus, Sanderus, lib. 7, de visib. Mon., hæres. 118 et 151, ubi tribuit etiam Albigensibus, quos cum Albanensibus confundit. Sed Prateolus illos distinguit, et de Albigensibus hoc non refert.

8. Hic vero error tam est absurdus, ut refutatione non indigeat. Quia sine libertate non potest subsistere peccatum: nam in eo quod quis vitare non potest, non peccat: et ideo, ait Sapiens, Deum reliquisse hominem in manu consilii sui, etc., Eccles. 15, de qua re latius in materia de peccatis, et de libero arbitrio: nunc enim quæ in capite præcedenti tacta sunt, contra hunc errorem sufficiunt. Tantumque addimus, non solum non posse dæmonem efficere in voluntate nostra consensum peccati, ut causam proximam per se efficientem ac totalem, verumetiam neque ut partialem, cooperando immediate cum nostra voluntate. Nam illud prius est contra libertatem, et contra vitalitatem actus voluntatis: hoc autem posterius, licet cum illis duabus proprietatibus possit subsistere, ut de facto servantur in concursu Dei cum actu libero voluntatis: nihilominus repugnat immaterialitati nostræ voluntatis, ejusque independentiæ ab omni causa creata, tam in operatione, quam in esse suo, et excedit vim naturalem activam Angelorum omnium, ut libro quarto ostensum est. Hoc ergo

modo non potest dæmon tentare hominem, seu peccatum ejus operari.

9. *Tertia assertio certum est posse dæmonem esse causam proximam ipsius tentationis.* — Nihilominus tamen certum est, posse dæmonem esse causam proximam tentationis, qua homo ad peccandum inducitur, seu instigatur. Hoc manifestum est ex omnibus adductis in præcedenti capite. Et patet imprimis in tentatione Evæ, ad illam enim tentandam proxime, et sine alio medio serpens accessit: eodemque modo Satanas Christum tentavit. Nec obstat, quod in corpore assumpto, vel per instrumentum corporeum ad tentandum accesserit: quia cum dicimus causam proximam, non excludimus omne medium instrumentale, sive artificiale, sive naturale, sed excludimus causam mediam, quasi principalem, præsertim in genere moris. Est namque valde notandum, dæmonem non dici causam proximam tentationis, quia ipse per se, ac physice efficiat aliquid in nostris potentiis, quo tentationem inchoet, nihil enim hujusmodi potest efficere per se, sed tantum applicando activa passiva per motum localem, ut in libro quarto diximus, cum divo Thoma, 1 part., quæst. 110 et 111, et 1, 2, quæst. 8, a. 1 et 2; sed dicitur causa proxima tentationis, quia immediate applicat, vel offert objectum, a quo tentatio incipit, quatenus ex illo movetur phantasia, et a phantasia intellectus per speciem excitantem cogitationem, a qua incipit tentatio; quod duobus, vel tribus modis dæmon facere potest. Primo per seipsum applicando objectum sensibile, et tali modo offerendo illud, ut pravam cogitationem possit excitare. Secundo, loquendo exterius, et per locutionem repræsentando pravum objectum, simulque suadendo consensum in illud, sub aliqua ratione apparentis boni. Tertio, excitando imaginationem hominis, sine propositione objecti moventis sensum aliquem exterius, per solam internam motionem humorum, quibus, et phantasmata convenienter applicentur ad excitandam sensibilem cogitationem, et corpus ipsum alteretur, ac disponatur aptius ad cooperandum tentationi, quæ omnia sunt nota ex dictis in libro quarto. Et cum proportione in Angelis sanctis locum habent in ordine ad bonam operationem: ex quibus constat, dæmonem non tam physice, quam moraliter dici causam per se, vel proximam nostrarum tentationum.

10. *Quarta assertio potest quoque dæmon esse causa mediata tentationis.* — Et hinc facile declaratur tertium membrum de causalitate

mediata, seu remota, per quam minus per accidens, magisque propinque dæmon nos tentat, quam per remotissimam occasionem. Nam imprimis respectu ipsius peccati semper dici potest dæmon remote concurrere, licet respectu tentationis concurrat proxime. Quia inter propriam actionem dæmonis, et peccatum, semper mediat cogitatio, in qua proprie, et quasi formaliter consistit ipsa tentatio: et illa sola ex actione dæmonis per se, seu efficaciter resultat; unde respectu ipsius peccati multo magis est causa remota, seu per accidens. Et hinc fit, ut tentationis esse possit dæmon efficax causa, non tamen peccati, quia potest necessitare hominem ad tentationem sentiendam, non tamen ad consentiendam. Nam, ut Augustinus sæpe dicit, non est semper in potestate nostra, quin visis tangamur, cum tamen semper possimus hujusmodi tactui resistere, non consentiendo, quamdiu ratio non ita absorbetur, ut rationis usus impediatur. Dæmon autem cum tentat non ligat, vel omnino impedit usum rationis, quia licet de absoluta sua potentia posset id facere, ordinariæ non permittitur. Et si aliquando permittitur, jam tunc proprie ac formaliter non tentat ad peccandum, sed infert aliud malum pœnæ, quo potestatem peccandi pro tunc aufert, quia sine potestate utendi ratione, et libere operandi, non consistit, seu componitur peccandi potestas: et consequenter nec inductio ad peccandum. Deinde respectu ipsius tentationis potest dæmon dici causa mediata, et per accidens, physice loquendo: quatenus non per influxum per se in cogitationem ipsam, vel in speciem intellectus, aut phantasie tentationem efficit, sed solum applicando motiva, ut explicavi.

11. Atque hoc modo secundus, et tertius modus tentandi proxime, vel remote, non separantur, nec in re distinguuntur, sed quoties proxime et per se tentat morali modo, tentat etiam remote, ac per accidens physice, unde certum est, utroque modo posse, et solere tentare: an vero semper id faciat, mox videbimus. Potest autem cogitari modus alius remote tentandi, qui, et minus remotus sit, quam remotissimus, et non sit ullo modo proximus, etiam moraliter. Ut si dæmon inducat Petrum ad occidendum Joannem inimicum suum; Petrus autem inducat Paulum ad se juvandum in tali homicidio: tunc dæmon proxime tantum Petrum tentabit, Paulum autem dici poterit tentasse remote, quatenus Petrus occasione suæ tentationis Paulum tentavit. Tunc enim Paulus a solo Petro proxime inductus est, a dæmone

vero non tantum remotissime rationi peccati originalis, sed alio propinquiori modo, quamvis etiam remoto: quia solum ex tentatione dæmonis sumpsit Petrus occasionem tentandi Paulum. Quod verum est, sive cogitemus dæmonem induxisse Petrum tantum ad homicidium Joannis, sive induxisse tentandum Paulum; semper enim illa inductio dæmonis est tantum mediata respectu Pauli, nisi addatur specialis cooperatio dæmonis ad inducendum Paulum, per se ipsum simul cum Petro illum instigando: nam tunc diversis rationibus erit dæmon simul proximus, et remotus tentator.

12. *Agitur jam questio hujus capituli quoad duos posteriores modos concurrendi. — Prima sententia affirmans.* — Omissa ergo remotissima causalitate, cum alii duo modi tentandi in singulis peccatis, vel tentationibus, possibiles sint, explicandum superest, an in omnibus et singulis tentationibus, et peccatis hominum, aliqua major causalitas dæmonis intercedat, quam remotissima. Prima sententia est, omnia peccata hominum esse ex tentatione dæmonum. Ita senserunt Armenii, sed errarunt valde, quia non solum de facto, sed etiam de possibili, seu de potestate locuti esse videntur. Nam ideo aiebant, nullum fuisse futurum peccatum si dæmones non fuissent, qui homines ad tentationes impellerent. Sed isti in hunc errorem prolapsi sunt, quia non putabant, homines libere peccare, sed ex immissa a dæmone necessitate, seu necessaria voluntate.

13. *Predictam sententiam intellectam etiam de possibili erroneam esse probatur.* — Secluso autem hoc errore, negare in homine potestatem peccandi absque tentatione dæmonis, non tantum erroneum est, sed etiam fatuum: quia homo per se potest libere eligere; ergo ex se etiam potest male eligere, si velit, etiamsi ab alio non tentetur, nec inducatur. Item quia licet necessarium esset præcedere aliquam tentationem, interna propria concupiscentiæ sufficeret, ut convincunt verba Jacobi 1: *Unusquisque tentatur a concupiscentia abstractus, et intellectus, concupiscentia autem cum conceperit parit peccatum.* Tentatio autem concupiscentiæ insurgere potest in natura lapsa sine extrinseco rationali tentatore, ut sic dicam, per objectorum sensibilibus occurrentium excitationem, juxta illud 1, Joann. 2: *Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, etc.* Et ex hac ipsa excitatione sufficienter nasci potest illa pugna inter carnem et spiritum, quam deplorat Paulus

ad Roman. septimo, et ad Galat. 5. Et præterea non solum hoc modo ab intrinseco sine dæmone potest homo tentari, sed etiam per prava hominum consilia, qui inter tres animæ inimicos nomine mundi numerantur. Adde denique sine concupiscentia fomitibus, et sine tentatore extrinseco potuisse hominem peccare, etiam in statu naturæ integræ constitutum.

14. *Intellecta n. vero de facto, id est, semper contingere tentationes ex dæmone, docens nulli Patres.* — Nihilominus tamen de facto nonnulli Patres sentiunt omnia peccata hominum esse ex tentatione dæmonis. Ita indicat Dionysius, cap. 4, de Divin. Nomin., p. 4, in principio. *Dæmonum, inquit, turba malorum omnium causa, et sibi ipsi, et aliis, qui malitiæ dederunt manus, esse dicitur.* Idemque sensit Origenes, homil. 15, in Josue, cap. 11, versus finem, ab illis verbis, *Deum non veniunt inimicæ virtutes, quæ peccata operantur in nobis, nec provocant nos, vinci non possunt, etc.*, cum his, quæ late prosequitur, et in capite sequenti magna ex parte expendemus. Damascenus etiam, lib. 2, cap. 4, *Nullum, inquit, vitium, nullum impurorum affectuum genus est, quod non ab ipsis excogitatum sit.* Quæ verba conatur D. Thomas exponere de primo modo causalitatis remotissimæ: ita ut dæmon dicatur omnium vitiorum, et pravorum affectuum causa, quia fuit auctor peccati primi parentis, quod fuit radix omnium malorum in humana natura. Sed est difficilis expositio: nam cum Damascenus dicit, nullum esse impurum affectum, qui non sit a dæmone excogitatus, aperte loquitur de particulari industria dæmonis ad tentandum et inducendum hominem ad omnia particularia vitia.

15. Et confirmatur hoc ex Leone papa, sermon. 4, de Collectis, ubi prius exaggerat fallacias, et insidias dæmonis in perdendis hominibus, et postea concludit: *Quidquid igitur hominum quibuslibet impietatibus Deum læsit, hujus fraude traductum, hujus est nequitia depravatum. Facile non omnia vitia impulit, quos in religione decepit.* Et serm. 68, ad fratres in Erem., inter opera Augustini, sic dicitur: *Cum malum aliquod cogitamus, aut facimus, sive parum, sive multum, nulli dubium, quin malignum Angelorum hortatorem habeamus.* Et infra: *Cum verba otiosa dicimus, aut quidquam mali facimus, diabolicum consilium est.* Et idem satis significatur in sermon. 76, eademque doctrinam multum indicat Cyrillus Hierosolymitanus, Catech. 2, dicens: *Neque tu solus dux istius rei, id est, peccati,*

verumetiam alius, ille incitat, sed non vi superat, etc. Idem insinuat Cassianus, collation. 7, et sequentibus. Et Hieronymus, ad Ephes. 6, et ex quo loco potest hæc sententia confirmari.

16. Ait enim Paulus Ephes. 6: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes.* Per quæ verba certe non intelligit ex carne et sanguine tentationem contra spiritum non insurgere, cum aliis locis hoc ipsum fateatur et deploret. Ergo intelligit, hanc etiam tentationem carnis et sanguinis non esse sine instigatione dæmonum, sed ab eis procurari et accendi; ergo multo magis in cæteris omnibus, operationem dæmonis intervenire significat. Et ita exposuit locum illum D. Thomas, ibi lect. 3. Item confirmari hoc potest ex illo Joan. 13: *Cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas.* Et Actor. 5, ait Petrus Ananiæ, *Cur tentavit satanas cor tuum mentiri, etc.* Et ad hunc modum frequenter Scriptura loquitur. Unde Joan. 3, dixit Christus: *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Et postea dicit Judæis: *Vos ex patre diabolo estis, etc.*, quia peccando in illo statu quasi generabantur a dæmone, et ejus nutui serviebant: idem ergo de quocumque peccante dici potest. Videturque inde argumentum ab inductione sumi posse, quod simili modo in omnibus peccatis, vel tentationibus hominum contingat.

17. *Accedit ratio conjecturalis.* — Denique addi potest conjectura, quia dæmones tentantes homines innumerabiles sunt, et ob magnum odium Dei et hominum, summo studio ac diligentia hoc munus præstant, et nullum intervenit in temporis punctum, in quo ab his celeribus desistant: quia nulla corporis lassitudo, vel occupatio rei familiaris, vel disceptatio quotidiani victus eos impedit: ergo verisimile est, nunquam prætermittere occasionem tentandi hominem, et consequenter etiam e converso, nullam fieri in homine tentationem, quam non faciat dæmon. Consequentia per se valde probabilis est: quia quoties aliunde potest insurgere tentatio, se offert dæmoni optima occasio se immiscere, et acuendi tentationem. Antecedens autem quoad omnes partes sumptum est ex Cassiano, collat. 7, capit. 7, 15, 20, et collat. 8, cap. 12, et eodem modo cæteri Patres de malis spiritibus sentiunt. Et confirmatur: nam omnia bona, quæ homines faciunt, ex bona suggestione Angelorum custodum procedunt; ergo et omnia mala ex malorum impugnatione. Respondet divus Thomas negando consequentiam: *Quia bona, in-*

quit, non possunt fieri sine auxilio divino, quod homini exhibetur ministerio bonorum Angelorum. Sed contra, quia bona ordinis naturalis sine auxilio speciali fieri possunt saltem singula.

18. *Contrariam sententiam non omnes tentationes de facto esse a dæmone D. Thomas et alii etiam Patres docent.* — Nihilominus D. Thomas, 1 p., quæst. 114, art. 3, quem fere repetit 1, 2, q. 80, a. 4, docet non omne peccatum esse ex dæmonum suggestione, ac subinde non omnes tentationes esse a dæmone. Et citat hanc sententiam ex Origene, qui illam tradidit, lib. 3, Periar., cap. 2. Eandem habet Augustinus, vel potius Gennadius, libro de Ecclesiast. dogma., cap. 81, dicens: *Non omnes mala cogitationes nostræ semper diaboli instinctu excitantur.* Et Basilius, in Regul. brevior., num. 75, quæstionem in forma proponit: *Numquid omnis peccati, sive mente, sive dicto, sive facto concipiatur, causa recte conferre in satanam possit.* Et negative respondet, et inter alia dicit: *Quod etiam mala ex nobis ipsis nascantur, manifeste Dominus ostendit. De corde enim (inquit) exeunt cogitationes malæ, etc.* Imo indicat ibi dæmones non inchoare tentationem suam, nisi ex parte hominis aliquid ejus initium præcedat. Quod clarius sensit Chrysostomus, seu auctor Imperfecti, homil. 49, circa illa verba Matth. 24: *Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, scribens, aliquotiens diximus, quod diabolus non ingerit genus tentationis in homine, sed desiderium uniuscujusque considerat, et secundum quod videt hominem desiderantem aliquid, ex eo accipit occasionem tentandi.*

19. Et clarius idem Chrysostomus, hom. 54, in Acta, *Multi, inquit, absque diabolo pereunt. Profecto non omnia ipse effecit; sed multa etiam fiunt a sola nostra ignavia.* Et addit: *Si autem alicubi ipse auctor, nos initium adhibemus.* Et Nazianzenus inter carmina tetrastica, in 52, sic inquit:

*Qui culpam in hostem semper ipsi vertimus?
Cum nostra præsent robur ipsi crimina.
Te criminare prorsus, aut certe magis.
Ignis tuus est, flamma vero dæmonis.*

Fundarique solet hæc sententia in hoc quod homo ex se habet, unde veluti ab intrinseco tentetur: nam habet carnem, qua contra spiritum, et legem fomitibus, quæ contra legem Dei insurgit. Unde Christus dixit: *De corde exeunt cogitationes malæ, Matth. 15.* Sicque Gregorius, lib. 11 Moral. c. 25, tractans verba illa